

Zo leer je kinderen Lezen en schrijven (ZLKLS)

BVS-schooladvies biedt cursussen aan om de techniek 'zo leer je kinderen lezen en spellen' (opgezet door José Schraven) in de vingers te krijgen. Regelmatig worden we aangesproken door mensen die vragen hebben over de aanpak. Ik kom mensen tegen die zich onzeker voelen over de aanpak, zich gedwongen voelen door directie, een dilemma hebben bij sommige adviezen die worden gegeven, of sterk ageren en uitspreken op de barricaden te willen omdat in hun ogen het vrijeschool gedachtengoed wordt aangetast door deze aanpak. Voor hen schreef ik eerder onderstaande teksten in de nieuwsbrief van BVS. We merken dat er nog steeds misvattingen en aannames leven over de aanpak en dat die een open dialoog in de weg staan. Iedereen weet het; aanval en verdediging zijn niet de beste strategieën om met elkaar in gesprek te gaan. In de cursussen bieden we de techniek en de openheid van keuze; het staat iedereen vrij om er gebruik van te maken. In nagesprekken met cursisten gaan we regelmatig met elkaar in gesprek, denken we mee, helpen we dilemma's oplossen en keuzes maken. We hopen dat we nog veel kritische cursisten zullen treffen om met elkaar in gesprek te gaan over het taalonderwijs op de vrijescholen. En we hopen met deze bijdrage ook wat helderheid te hebben gegeven over de intentie en de aanpak zkl's (zo leer je kinderen lezen en schrijven). Want voor ons is het duidelijk dat we achter deze techniek staan, maar óók achter de autonomie van de leraar om vanuit eigen inzicht, kennis en waarnemingen gebruik te maken van de techniek. Het opleggen ervan of het verplichten ervan is wat we bij geen enkel advies willen doen. We zijn ervan overtuigd dat de professionaliteit van de leraar in samenhang met door het team gedragen schoolafspraken leidt tot de gewenste en meest effectieve aanpak.

Automatiseren is borgen in jezelf

Een violiste is te gast in een praatprogramma. Ze vertelt openhartig over een muziekstuk dat voor haar is gecomponeerd. Aardig en bescheiden. Even later speelt ze er een deel uit. Haar hele aanwezigheid verandert. Ze is de muziek zelf geworden, kruipt in de snaren, geeft met haar hele lichaam aan hoe zij de muziek verstaat en wil overbrengen. Een vrije, gedreven violiste, met een boodschap.

Was dat nu ook zo toen zij dit stuk kreeg en voor de eerste keer speelde? Nee, natuurlijk niet. Toen heeft ze de nu razendsnelle noten langzamer afgetast, geproefd, geïnterpreteerd, nagedacht over wat ze met het stuk wilde zeggen. Ze heeft de noten ingeprent, geautomatiseerd, net zolang tot het bewuste nadenken niet meer nodig was. En toen kwam de muzikaliteit vrij.

Automatiseren zorgt ervoor dat andere kwaliteiten vrijkomen. Als een vaardigheid geautomatiseerd is, biedt dat ruimte aan meer eigenheid, meer creatieve impulsen.

Dat is bij technisch lezen en spellen niet anders. Door de techniek te automatiseren, de afspraken die in onze cultuur leven, in ons land, bij onze taal, kunnen we denken over wat we lezen. En zo leven we mee in de avonturen van een boek. We zijn niet meer in het hier en nu, maar reizen mee met de schrijver, in een voortdurende dialoog met onze eigen ervaringen.

Doordat we niet bij ieder woord hoeven na te denken hoe we het moeten schrijven, kunnen we onze gedachten de vrije loop geven bij het schrijven van een tekst.

Twee factoren spelen bij automatiseren een rol. Ten eerste het tempo waarmee je iets doet; als het geautomatiseerd is, kan je het snel. En ten tweede de hoeveelheid keren dat je het hebt geoefend; als je het vaak hebt gedaan, is het meer geautomatiseerd. Daarbij is het ook belangrijk dat je het steeds op precies dezelfde wijze inprint. Niet de ene dag op de ene snaar en de volgende dag op een andere. Je wil het immers niet meer via het denken laten verlopen, maar via het onbewuste handelen; de wil. Ik noem ook twee risico's bij automatiseren. Soms wordt automatiseren verward met conditioneren. Maar dat is in mijn ogen iets compleet anders. Conditioneren is het onbewust maken van een reactie door middel van beloning. Automatiseren is het onbewust maken van een handeling, door eigen intrinsieke motivatie. Je bent er zelf nog bij. En soms wordt automatiseren nog op een andere manier losgekoppeld van de wil, van de motivatie. Anderen oefenen druk uit en het lukt je niet om een besluit tot wilsbesluit te maken. Dan word je slachtoffer. Wanneer automatiseren op een dergelijke wijze teveel opgelegd wordt, kan het leiden tot moetisme: ik doe dit omdat het moet van mezelf...mijn collega's...de directie...de inspectie...de antroposofie. Het is belangrijk om deze risicofactoren steeds goed in de gaten te blijven houden; bij jezelf, bij de kinderen, bij de collega's. Leren kan je alleen maar zelf doen, maar zonder hulp van anderen lukt het niet. Terug naar gezichtspunten rondom automatiseren.

Net zoals de processen van leren lezen en spellen geautomatiseerd moeten worden om de eigenheid de vrijheid te geven, zo zou een schoolorganisatie als een levend organisme, een afspraak of een aanpak moeten borgen. Dat heeft ook tijd nodig en herhaling; 'borging en consolidatie' zijn de volgende fase na inzicht, aanleren, implementeren van een techniek.

Veel scholen hebben de afgelopen jaren cursussen gevolgd 'zo leer je kinderen lezen en spellen'. Daarin wordt een aanpak aangeleerd om spellen en lezen te automatiseren. En met één cursus is de vaardigheid nog niet geautomatiseerd. Wil je dat de aanpak schoolbreed gedragen blijft, dan zal je daar aandacht aan moeten blijven besteden. Een terugkomdag organiseren. Een dag bij elkaar in de klassen kijken. Een dag iemand die al iets meer boven de stof staat laten dwarskijken door alle klassen heen en als vraagbaak laten gebruiken. Een dag zo iemand in de vergadering uitnodigen om vragen te beantwoorden, inspiratie te bieden. Een taalspecialist aanstellen. Nieuwe collega's op cursus sturen. Met elkaar kijken en bespreken of automatiseren niet teveel conditioneren is geworden.

Wanneer een school op deze wijze de kleine aanpak van het lerende kind zelf, optilt tot de aanpak in de klas en consequent doordraagt bij de aanpak in het team en de schoolafspraken, dan is een afspraak geborgd en is er vrije ruimte in het team. Niemand hoeft zich steeds weer te herinneren hoe 'we het ook al weer hadden afgesproken', want het is gewoonte geworden. De vrijheid van de leraar, de vrijheid van een lerarenteam heeft dus baat bij automatisering van de

afspraken. Net zoals de violiste baat heeft van de inprenting die ze zelf heeft verzorgd om haar eigen muzikale impuls vleugels te geven.

Advies bij vier veelgehoorde opmerkingen over zikls:

1. Alles moet opeens zo snel

Daar waar het blind volgen van de leerlijn de overhand krijgt, zou je kunnen spreken van een vormdwang die niet aansluit bij de natuurlijke ontwikkeling van de kinderen. Dat is uitdrukkelijk niet de bedoeling van de methodiek. Juist het goed volgen en ondersteunen van de kinderen is het uitgangspunt. Wel is het zo dat kinderen meer kunnen dan wij vaak denken. Vooral wanneer er geen misverstanden ontstaan bij het aanleren. Motivatie, enthousiasme en beleving zijn onontbeerlijk voor het slagen van welke aanpak dan ook. Er wordt tijdsdruk ervaren, omdat alles opeens veel sneller 'moet'. Dit komt omdat leerkrachten zich soms een nieuwe vaardigheid aan het eigen maken zijn, terwijl ze deze al toepassen in de klas. Ook bij ons kost automatiseren tijd. Dit probleem is alleen op te lossen door de leerkrachten zelf: zet inhoud naar de eigen hand, maak levendig, geloof in je eigen aanpak, heb hoge verwachtingen van je leerlingen en het werpt zijn vruchten af. Het gevolg is dat de meeste leerkrachten sneller door de stof heen gaan dan voorheen. Dat is een gevolg van het preventief denken en geen doel op zich.

2. De lettergebaren zijn zo star en mechanisch

Vaak worden de lettergebaren verward met de euritmische klankgebaren. Zo zijn ze zeker niet bedoeld. De lettergebaren dienen als motorische ondersteuning bij het aanbieden van de letters in de fase van de klank-tekenkoppeling. Het is een tijdelijk ezelsbruggetje dat speciaal past bij de kinderen die via de motoriek onthouden. Zij herinneren zich de klank en het bijbehorende teken, wanneer zij het gebaar maken. Omkeringen kunnen worden voorkomen, kinderen krijgen de vormen als het ware in de vingers. Dit is te vergelijken met het maken van een gebaar of beweging bij het automatiseren van rekenvaardigheden. De intentie waarmee de gebaren gemaakt worden, verdient altijd aandacht. Maak zinvolle gebaren, maak gevulde bewegingen en stem deze bewegingen binnen school met elkaar af. Wanneer deze ondersteuning niet meer nodig is, kunnen ze direct worden losgelaten. Niet iedere klank heeft een afkijkgebaar. Niet iedere klank heeft een beweging nodig.

3. De materialen waarmee gewerkt wordt sluiten niet aan bij de belevingswereld van de (vrijeschool) kinderen.

Zikls is een aanpak die geen eigen materiaal kent. Alle materialen die in de cursus verstrekt worden, zijn voorbeelden van bestaand materiaal. Met deze voorbeelden laten we zien hoe de adviezen in de aanpak concreet te maken zijn. Deze opmerking is inmiddels wat minder actueel geworden, omdat wij intussen zelf materiaal hebben gemaakt dat als voorbeeld kan dienen. Als voorbeeld voor de aanpak technisch lezen, maakten Ineke van Gelder en ik leesbladen voor klassen 1, 2 en 3. In die bladen gaat het er om dat een bepaalde leescategorie onder de aandacht wordt gebracht. We laten

hiermee zien dat je voor de technische leesinstructie niet een complete leesmethode hoeft aan te schaffen. Zie dit als materiaal dat je naar je hand kunt zetten. In sommige klassen werkt het bijvoorbeeld beter om een keuze te maken uit de woordrijtjes. De maandaanduiding die in de boekjes en boven de losse leesbladen staat, gaat uit van een vlot lezende klas. Wanneer een klas wat meer tijd nodig heeft, kan het dus zijn dat de verhaaltjes niet aansluiten bij de jaarfeesten. Je kunt sommige teksten dan beter zelf maken. De woordrijtjes kan je misschien wel gebruiken. Lees de handleiding van de map 'kinderen leren lezen' voor suggesties waar de leesbladen nog meer voor te gebruiken zijn.

4. Door mechanisch automatiseren, dood je de wil

Hier zijn we het volmondig mee eens. De kunst is om altijd in levendige variatie herhaling te bieden. Daarmee houd je twee extremen in de gaten: de onwil tot herhalen die komt uit de begeerte naar steeds weer iets nieuws, naar amusement en sensatie en de onwil tot herhalen die komt uit verveling door afstompende, verstikkende en niet relevante activiteiten. De uitdaging is om aan herhaling een bijzonder gevoel van vreugde en enthousiasme te ontwikkelen. Hiermee wordt de wil opgevoed. Wij zien in de aanpak zlkls alle ingrediënten om dit mogelijk te maken. Bij het meekijken in klassen komen we beide extremen soms tegen: een traagheid en slepende aanpak, met onwillige kinderen tot gevolg en een aanpak die teveel op amuseren, differentiëren en verwerken gericht is. In beide gevallen gaat dit vaak ten koste van tempo, accurate opgewektheid en uitdaging.

Nb. Om te helpen bij de borging, hebben we intervisiegroepen opgezet: netwerk taalspecialisten. Deze groepen van maximaal tien personen krijgen middels intervisie hulp bij implementatie en zijn ons platform voor nieuwe ontwikkelingen en inspiratie. Wanneer je daaraan zou willen deelnemen: zie website cursussen 'netwerk taalspecialisten'. Er is als voorwaarde aan verbonden dat je alle cursussen zlkls hebt gevolgd of gaat volgen.

Annechien Wijnbergh, BVS-schooladvies, coördinator taaltrajecten

a.wijnbergh@bvs-schooladvies.nl